

The causes of violence against women and its prevention

Adina ZAKIROVA¹, Kumrinisa ABDURASULOVA²

Academy of the Ministry of Internal Affairs

ARTICLE INFO

Article history:

Received October 2021

Received in revised form

15 November 2021

Accepted 20 December 2021

Available online

15 January 2022

Keywords:

women,
harassment and violence,
the cause of harassment,
protective order,
prevention of harassment
and violence.

ABSTRACT

This article reveals the causes and conditions that contribute to the commission of violence against women. And also, their scientific classification is considered. A system of effective preventive measures has been developed to eliminate the causes and conditions of violence against women.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss11/S-pp33-43>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Хотин-қизларнинг зўравонликдан жабрланишининг сабаблари ва унинг олдини олиш

Калит сўзлар:

хотин-қизлар,
тазйиқ ва зўравонлик,
зўравонлик сабаби,
ҳимоя ордери,
тазйиқ ва зўравонликлар
профилактикаси.

АННОТАЦИЯ

Мақолада хотин-қизларнинг зўравонликдан жабрланиш сабаблари ва уларга нисбатан зўравонлик содир этилишига имкон бераётган шарт-шароитлар ҳамда уларнинг илмий таснифи мазмуни очиб берилган. Зўравонликнинг сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этиш бўйича таъсирчан профилактик чора-тадбирлар тизими ишлаб чиқилган.

Причины насилия в отношении женщин и его профилактика

Ключевые слова:

женщины,
притеснение и насилие,
причина притеснения,
защитный ордер,
профилактика
притеснения и насилия.

АННОТАЦИЯ

В данной статье, раскрываются причины и условия, способствующие совершению насилия в отношении женщин. А также, рассматривается их научная классификация. Разработана система действенных профилактических мероприятий по устранению причин и условий насилия в отношении женщин.

¹ Doctor of law, professor, Academy of the Ministry of Internal Affairs, Tashkent, Uzbekistan.

² Doctor of law, professor, Academy of the Ministry of Internal Affairs, Tashkent, Uzbekistan.

SUMMARY

Crimes committed with violence against women are based on various causes. Crimes against the life and health of women are formed on the basis of social relations in society and their regulatory norms, gender bias and other social, economic and psychological factors.

The attitude towards violence on the part of loved ones who surround a woman is also a motivating factor for women to become victims of violence. Indifference to violence on the part of parents, spouse, close relatives, team members, work colleagues negatively affects the intensification of domestic violence and leads to the commission of domestic violence by a man against a woman.

The factors of relationships with others in their understanding represent a state of having or not having a social connection with one or more other people around. Any violations in the relationship, such as: belonging to another sex, education, disunity of interests, different interpretation of life values, conflicts in behavior, low level of trust and authority, can serve as an impetus to commit violence against women.

At the same time, based on the ideas of researchers that one of the main reasons for the commission of violent crimes against women is gender inequality, which determines the place and position of women in society, it really exists. Therefore, inequality in the distribution of socio-economic resources and the possibilities of owning them between a woman and a man leads to a strengthening of ideas about the priority position of men in society.

Аёлларга нисбатан зўрлик ишлатиш йўли билан содир этиладиган жиноятларнинг асосида турли сабаблар ётади. Аёлларнинг ҳаёти ва соғлиғига қарши содир этиладиган жиноятлар жамиятдаги ижтимоий муносабатлар ва уларни тартибга соладиган нормалар, гендер нотенглик ҳамда бошқа ижтимоий, иқтисодий ва рухий омиллар асосида шаклланади. Хорижий давлатларнинг мамлакатимизда олиб борилган тадқиқотларни ўрганиши асосида аёлларга нисбатан содир этиладиган зўравонликларни тўрт гуруҳга ажратиш мумкин:

- иқтисодий омиллар;
- атрофдагилар билан муносабат омиллари;
- умумий ижтимоий муносабат омиллари;
- шахсий омиллар.

Масалан, иқтисодий омиллар аёлларга нисбатан содир этиладиган зўравонликларга муносабатни акс эттирувчи ҳукуматнинг иқтисодий ва ҳуқуқий сиёсатини, жамиятда шаклланган маданият, ижтимоий нормалар ва ўзаро муносабатлар амалиётини ўз ичига олади.

Хомашёга бўлган имконият, ижтимоий назорат тизими ва аҳолининг турмуш тарзи баъзи ҳудудларда маиший зўравонликнинг мавжуд бўлиши ва мунтазам содир этилиши учун асосий омиллар ҳисобланади.

Ижтимоий эҳтиёжларнинг қониқтирилмаслиги, яшашдан зерикаш, умидсизликка берилиш, зиддиятлар, рухий зўриқиш ёки ўзига ишончсизлик каби шахсий суиистеъмолликларнинг ошишига сабаб бўлиши мумкин. Аёллар турмуш кечирадиган ёпиқ ижтимоий муҳит зўравонликнинг ўсишига олиб келувчи яна бир омиллардан ҳисобланади.

Биз томондан ўтказилган социологик сўров натижаларига кўра, зўравонликка учраган ўттиз ёшгача бўлган аёлларнинг 45 фоизини айнан ўқимайдиган ёки ишламайдиган ва уйда ўтирадиган аёллар ташкил килади. Қатъий ижтимоий ва дўстона алоқаларга эга аёллар эса маиший зўравонликка камроқ дучор бўладилар.

Аёлни ўраб турган яқинларининг зўравонликка бўлган муносабатлари ҳам аёлларнинг зўравонлик қурбони бўлишга туртки берувчи омил саналади. Зўравонликка ота-онанинг, турмуш ўртоғининг, яқин қариндошларнинг, жамоа вакилларининг, иш бўйича ҳамкасбларнинг бефарқ муносабатлари оиладаги зўравонликнинг кучайишига салбий таъсир кўрсатади ҳамда эркак томонидан оилада аёлга нисбатан зўравонликнинг содир этилишига олиб келади.

Яқин кишиларнинг, дугоналарнинг ўз оилаларида тез-тез зўравонликка дучор бўлишлари зўравонликнинг “легаллашига” туртки беради ва бу оиладаги нормал турмуш тарзи сифатида қабул қилинишига олиб келади. Эркакларнинг оиладаги зўравонликлари умумий тарзда камбағаллик ва ишсизлик даражаси билан боғлиқ бўлиб, ён-атрофдагиларнинг шундай оилаларга кўмак бериш истакларининг мавжуд ёки мавжуд эмаслигига ҳам боғлиқдир.

Атрофдагилар билан муносабат омиллари ўзининг тушунчасига кўра бир ёки бир нечта ён-атрофдагилар билан ижтимоий алоқага эгалик ёки эга эмаслик ҳолатини намоён этади. Муносабатлардаги ҳар қандай бузилишлар, масалан, турли жинсга, маълумотга эгалик, манфаатларнинг айрилиги, ҳаётдаги қадриятларни турлича талқин этиш, хулқ-атвордаги зиддиятлар, ишонч даражасининг ва обрў-эътиборнинг пастлиги аёлларга нисбатан зўравонлик содир этилишига туртки бериши мумкин. Умуман олганда, шахснинг ҳаёти ва соғлиғига қарши жиноятларнинг 90%и эркаклар томонидан содир этилади.

Шу билан бирга, тадқиқотчиларнинг аёлларга нисбатан зўравонлик жиноятлари содир этилишининг асосий сабабларидан бири – бу жамиятдаги аёлларнинг ўрнини, ҳолатини белгиловчи гендер тенгсизлик эканлиги ҳақидаги фикрлари асосида ҳақиқат мавжуд. Шу боис аёл ва эркак ўртасидаги ижтимоий-иқтисодий ресурсларнинг тақсимланишидаги ва уларга эгалик қилиш имкониятларидаги тенгсизлик, эркакларнинг жамиятдаги устувор мавқеда эканлиги ҳақидаги тасаввурларнинг кучайишига олиб келади.

Гендер тенгсизлик соҳасига аёллардаги маълумот даражасининг пастлиги, даромад олишдаги ва оила хўжалигида қарорлар қабул қилишдаги тенгсизлик, оилаларда ўғил болаларнинг туғилишига муносабатнинг юқорилиги каби ҳолатлар тааллуқлидир.

Аёлларнинг анъанавий гендер роли кўплаб жамиятларда уларга нисбатан содир этилаётган зўравонликлар туфайли ҳам юқоридир. Гендер тенгликни эътироф этган мамлакатларда аёлларга нисбатан зўрлик ишлатиб, содир этилаётган жиноятлар сони ҳам кескин камайиб бормокда. Жумладан, Ўзбекистонда сўнгги вақтларда аёлларнинг “ижтимоий тенглигини таъминлаш борасида олиб борилаётган сиёсат, хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019-йил 7-март куни “Хотин-қизларнинг меҳнат ҳуқуқлари кафолатларини янада кучайтириш ва тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлашга оид чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4235-сонли Қарори [6], 2021-йил 5-мартдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг жамият ҳаётидаги фаол иштирокини таъминлаш тизимини янада такомиллаш-

тириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-5020-сонли Қарори [5], шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021-йил 8-январдаги “Хотин-қизларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2-сонли Қарори [3] ва қўллаб норматив ҳужжатларда аёлларни ижтимоий қўллаб-қувватлашга қаратилган чоралар, уларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш, аёлларга молиявий кўмак бериш ҳамда имтиёзли банк кредитларини ажратиш, ёлғиз оналарни уй-жой билан таъминлаш каби тадбирлар аёллар ўртасидаги жиноятчиликни, шунингдек, уларнинг жиноят қурбонига айланиш мойиллигини пасайтиришга асос берди.

Юқоридаги тадқиқот таҳлилларидан икки хулосага келиш мумкин:

1) аёлларга нисбатан содир этиладиган зўравонликларнинг асосида аёлларнинг виктим хулқ-атворлари (қонунга зид ёки ахлоқсиз) ҳам ётибди. Айрим аёлларнинг виктимлигининг ўсишига уларнинг шахсий-руҳий ҳолати ҳам сабаб бўлмоқда

2) аёлларнинг зўравонликлардан виктимлашув ҳолати уларнинг ёши, оилавий ҳолати, маълумоти, аёл ва айбдорлар ўртасидаги муносабатга боғлиқдир [1].

Дунёнинг кўпгина мамлакатларида спиртли ичимлик ичиш аёлларнинг ўз турмуш ўртоқлари (ёки биргаликда турмуш кечирувчи шахс) томонидан зўравонликка учрашига сабаб бўлувчи салбий иллат саналади. Негаки сурункали ичкилик ичувчи шахслар муайян руҳий ва бошқа руҳий-эмоционал муаммоларга эга шахслар ҳисобланади. Тадқиқотчиларнинг таъкидлашича, ижтимоий сўровга жалб қилинган 19% мунтазам турмуш ўртоқларининг зўравонлигига учраган аёллар турмуш ўртоқларининг сурункали спиртли ичимлик истеъмол қилишини, 13% зўравонликка учраган аёлларнинг турмуш ўртоқлари бир ҳафтада бир-икки маротаба спиртли ичимлик истеъмол қилишлари ҳақида айтганлар.

Зўравонликка асосланган аёллардаги яна бир виктимлашув ҳолати ёшликда зўравонликка учраш оқибати билан боғлиқ ҳаётий тажриба эгаллайди. Чунончи, ёшлигида оилада зўравонликнинг мунтазам гувоҳи бўлган аёллар ўз эрлари томонидан уч марта кўп зўравонликка дучор бўлар эканлар. Шундай ҳолатни сўровга тортилган аёлларнинг 45%и эътироф этган.

Аёлларнинг зўравонликлардан виктимлашуви ҳақидаги ишончли маълумотларнинг манбасини виктимологик ҳисоб ва статистик маълумотларни юритиш ташкил қилади. Аёлларга нисбатан зўрлик ишлатиб содир этиладиган жиноятлар юқори даражадаги латентликка эга жиноятлар ҳисобланади. Кўпинча, жабрланувчи аёллар содир бўлган ҳодиса ҳақида ҳуқуқни муҳофаза этувчи идораларга ҳамда соғлиқни сақлаш муассасаларига хабар бермайдилар.

Виктимологик хусусиятга эга маълумотларнинг етарли эмаслиги аёлларга нисбатан содир этиладиган зўравонлик ва тазйиқларга самарали тўсиқ қўйишга салбий таъсир кўрсатмоқда. Бунинг натижасида илмий тадқиқотларнинг аксар йўналишлари фақат аёлларга нисбатан содир этиладиган зўравонликларнинг тушунчаси, уларнинг сабаб ва шароитларини ўрганишга қаратилади, холос.

Ўзбекистонда зўрлик ишлатиб содир этилган жиноятларнинг ҳолатидан келиб чиқиб айтиш лозимки, аёлларга нисбатан зўравонлик бир неча йил давомида барқарор ҳолда қолиши мумкин. Зеро, жамиятда ижтимоий-иқтисодий барқарорликка, ўсишга эришиш учун яна бир неча йиллар сарф қилиниши мумкин. Глобал пандемия туфайли ижтимоий-иқтисодий қийинчиликларга дуч келган барча

мамлакатлар қаторида Ўзбекистонда ҳам аҳолининг турмушидаги пасайишлар, ишсизликнинг муайян даражада ўсганлигини кузатишимиз мумкин. Бундай шароитларда зўрлик ва ғараз мақсадларда содир этиладиган жиноятлар ҳам ўсиши табиийдир. Бунинг натижасида аёлларга нисбатан оила-турмуш муносабатлари доирасида содир этиладиган зўравонликлар ҳам юқорилаши мумкин. Бундай шароитда давлатнинг асосий вазифаси зўрлик ишлатиб содир этиладиган, хусусан, аёлларга нисбатан содир этиладиган зўравонлик жиноятларининг олдини олиш учун барча чораларни кўриш билан боғлиқ.

Аёлларга нисбатан зўрлик ишлатиб содир этиладиган жиноятларнинг олдини олишда давлат томонидан амалга ошириладиган умумий чора-тадбирлар муҳим саналади. Улар қаторига:

1) иқтисодий ва соғломлаштириш ва модернизациялаш, жамиятдаги маънавий муҳитни яхшилаш;

2) фуқароларнинг моддий турмушини ошириш;

3) муҳтож оилаларга ижтимоий ёрдам кўрсатиш ва ижтимоий назорат соҳасини такомиллаштириш;

4) сифатли тиббий хизматлар олишга бўлган ҳуқуқларини таъминлаш каби чора-тадбирларни киритиш мумкин.

Виктимологик профилактика жамиятдаги зўравонликка бўлган муносабатни, хулқ-атвори ўзгартиришга қаратилиши лозим. Аёлларга нисбатан содир этиладиган зўравонликка қарши олиб бориладиган виктимологик профилактика чоралари асосида қуйидагилар бўлиши зарур:

- *эркаклар ва аёллар зўравонлик борасида турли “тажрибага” эгалар;*
- *профилактик чоралари аёлларга нисбатан зўравонлик содир этилишининг сабаб ва шароитларини ҳамда уни содир этадиган субъектларни аниқлаш билан бошланади;*

- *профилактик чораларнинг самараси нафақат аёлларга нисбатан содир этилаётган зўравонлик жиноятлари ҳақида аҳолини ҳабардор қилиб бориш ва тарбиялаш ишлари билан боғлиқ, балки жамиятдаги ушбу муаммога бўлган қарашларни, муносабатларни, хулқ-атвори ва ижтимоий нормаларни яқка тартибда, маҳаллий ва яхлит жамият миқёсида ўзгартиришга ҳам боғлиқдир.*

Қонунда [4] аёлларга нисбатан амалга ошириладиган зўравонликнинг виктимологик профилактикасига алоқадор орган ва мансабдор шахсларнинг доираси ҳамда уларнинг ваколатлари тартибга солинган. Унга мувофиқ зўравонлик жиноятларининг виктимологик профилактикасини амалга оширишда иштирок этадиган субъектлар:

- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси;
- Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари;
- Ички ишлар органлари;
- Меҳнат органлари;
- Таълимни давлат томонидан бошқариш органлари ҳамда таълим муассасалари;
- Давлат соғлиқни сақлаш тизимини бошқариш органлари ҳамда соғлиқни сақлаш муассасалари;
- Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитаси;
- Фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат-нотижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамияти бошқа институтлари ҳисобланади.

Мазкур субъектларнинг ҳар бири қонунда белгиланган ваколатлари доирасида хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишга йўналтирилган профилактика, шунингдек, виктимологик профилактика чораларини кўрадилар. Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш ва ушбу ҳолатларни олдини олишга масъул субъектларнинг ҳамкорликда амалга оширадиган чора-тадбирлари ҳам муҳим ҳисобланади. Қонуннинг

14-моддаси [7] ҳамкорликнинг асос ва унинг муҳим йўналишларини белгилаб берган. Унга биноан юқорида қайд этилган ваколатли органлар ва ташкилотлар хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш соҳасидаги тадбирларни амалга оширишда қуйидаги соҳаларда ҳамкорлик қиладилар:

- аниқланган тазйиқ ва зўравонлик фактлари тўғрисида ўзаро бир-бирини хабардор қилиш;
- тазйиқ ва зўравонлик ҳолатларига муносабат билдириш чораларини келишиш ҳамда тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчиларга амалий ёрдам кўрсатиш;
- тазйиқ ва зўравонликни бартараф этиш ҳамда уларга қарши курашиш ва тажриба алмашиш соҳасидаги чора-тадбирларни биргаликда амалга ошириш;
- тазйиқ ва зўравонликни бартараф этиш ҳамда уларга қарши курашиш соҳасидаги тадбирларни амалга оширадиган мутахассисларни тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш;
- хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши юзасидан мониторингни амалга ошириш, қонун ҳужжатларини ва уларнинг қўлланилиш амалиётини такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш.

Хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик ҳолатларининг олдини олиш, уларни аниқлаш ҳамда уларга чек қўйишнинг умумий чора-тадбирлари ҳам ўзига хос жиҳатларга эга. Ўзбекистон Республикаси “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонунининг 15-моддасида [8] хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик ҳолатларининг олдини олиш, уларни аниқлаш ҳамда уларга чек қўйишнинг умумий чора-тадбирлари белгиланган, улар қуйидаги йўналишлардан иборат:

- хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш соҳасидаги давлат дастурларини, ҳудудий ва бошқа дастурларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш;
- тазйиқ ва зўравонликнинг сабаблари ҳамда шарт-шароитлари бўлган омилларни таҳлил қилиш, ўрганиш ва баҳолаш;
- аҳоли ўртасида ҳуқуқий тарғибот олиб бориш;
- хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик ҳолатларининг статистик ҳисоби ва ҳисоботини юритиш ҳамда уларни давлат статистика органларига тақдим этиш;
- фуқароларни, айниқса, хотин-қизларни ўз ҳуқуқлари, эркинликлари ва мажбуриятлари тўғрисидаги, шунингдек, ҳимоя қилиш кафолатлари ҳақидаги ахборот билан таъминлаш мақсадида ахборот-маърифий фаолиятни амалга ошириш;
- хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик ҳолатларини аниқлашнинг самарали ҳуқуқий механизмларини жорий этиш;

- тазйиқ ва зўравонлик содир этиш хавфи бўлган гуруҳларга мансуб шахсларга ёки уларни содир этган шахсларга нисбатан олдини олиш чораларини амалга ошириш;

- тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчиларга ёрдам кўрсатишга ва уларни ҳимоя қилишга доир тадбирларни амалга ошириш;

- хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик содир этган ёки содир этишга мойил бўлган шахсларга нисбатан таъсир кўрсатиш чораларини кўллаш;

- айбдорларни қонунда белгиланган жавобгарликка тортиш.

Шу билан бирга, хотин-қизларга нисбатан амалга ошириладиган тазйиқ ва зўравонликларни олдини олиш фаолиятида ички ишлар органларининг ўрни муҳим саналади. Зеро, айнан ички ишлар органлари мазкур ҳуқуқбузарликларга қарши курашни бевосита амалга оширувчи ҳамда ушбу фаолиятни мувофиқлаштирувчи мавқега эгадир. Ички ишлар органлари қуйидаги ваколатларга эга:

- хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш соҳасидаги давлат дастурларини, ҳудудий дастурларни ҳамда қонун ҳужжатларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда иштирок этиш;

- тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш, шу жумладан, уларнинг сабабларини ҳамда шарт-шароитларини аниқлаш ва бартараф этиш чораларини кўриш, хотин-қизларга тазйиқ ўтказаетган ва уларга нисбатан зўравонлик содир этган шахслар билан мунтазам асосда профилактика ишларини олиб бориш;

- хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик содир этилганлиги ёки содир этилиши таҳдиди мавжудлиги тўғрисидаги мурожаатларни кўриб чиқиш;

- тазйиқ ёки зўравонлик содир этишга мойил бўлган шахсга расмий огоҳлантириш бериш;

- ҳимоя ордерини бериш;

- зўравонлик содир этган шахсларни жавобгарликка тортиш юзасидан ўз ваколатлари доирасида чоралар кўриш;

- хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишни амалга оширувчи тегишли ваколатли органлар ҳамда ташкилотлар билан ҳамкорлик қилиш.

Аёлларга нисбатан зўравонлик ва тазйиқлар ўтказишни профилактика қилишда хориж мамлакатларининг тажрибасини ҳам ўрганиш фойдадан холи эмас. Зеро, ривожланган мамлакатларда ушбу соҳадаги муаммоларни ечишга стратегик ёндашувлар шаклланганлигини, улар асосида миллий ҳаракатлар режалари тузилганлигини қайд этиш зарур. Улар анча самарали натижалар бераётганлигини ҳам таъкидлаш жоиздир [2].

Жумладан, Бутундунё соғлиқни сақлаш ташкилоти (БССТ) ўтказган тадқиқотлар натижасига таяниб, ушбу соҳага тааллуқли виктимологик профилактиканинг энг яхши стратегик ишланмалари эътироф этилган. БССТ хулосаларида амалга оширилган профилактик чоралар ўз самарасини берганлиги ҳам таъкидланган. Булар қуйидагилардир:

- 1) фарзандлар ва ота-оналар ўртасидаги хавфсиз ва барқарор муносабатларни шакллантириш (тарбияловчилар иштирокида);

- 2) болалар ва ўсмирлар ўртасида аёлларни ҳурмат қилиш кўникмаларини ривожлантириш;

- 3) спиртли маҳсулотлар сотувининг чегаралари ва унинг истеъмолини камайтириш;

4) совуқ ва жанговар қуроллар сотувини тартибга солиш;

5) эркак ва аёлнинг гендер тенглигини таъминлаш ишларини қўллаб-қувватлаш;

6) аёл ва эркак ўртасидаги ижтимоий ва оилавий ролларни тақсимлаш ҳамда эркаклар томонидан аёлларга нисбатан зўравонлик қилиш мумкинлиги ҳақидаги жамиятда шаклланган маданий ва ижтимоий нормаларни, ижтимоий онг ва дунёқарашни ўзгартириш;

7) барча ижтимоий-иқтисодий соҳалардаги аёл ва эркак ўртасидаги тенгсизликни камайтириш;

8) зўравонлик қурбонларини аниқлаш, реабилитация қилиш ва қўллаб-қувватлаш;

9) судда қўриладиган ишларда жабрланувчига жамоатчилик вакиллиги иштироки ва давлат бюджетидан етказилган зарарни қоплашни талаб қилиш ҳуқуқини таъминлаш.

Бундан ташқари, аёлларга нисбатан зўравонлик ва тазйиқ ўтказишга қарши курашда махсус виктимологик профилактика чоралари ҳам ўз ўрнига эга. Жумладан, аёлларга нисбатан содир этилган зўравонлик ва тазйиқларнинг олдини олиш чоралари сифатида қонунда чоралар белгиланган. Унинг энг муҳими - зўравонлик ёки тазйиққа учраган хотин-қизларга ҳимоя ордерини беришдир. “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида” ги Қонунда [9] ҳимоя ордерини бериш ва унинг муддатини узайтириш қоидалари белгиланган бўлиб, унга кўра, ҳимоя ордери тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчига берилади. Тазйиқ ўтказган ва (ёки) зўравонлик содир этган ёхуд уларни содир этишга мойил бўлган шахсга ҳимоя ордерининг нусхаси берилади.

Ҳимоя ордерини берган ички ишлар органининг мансабдор шахси тазйиқ ўтказган ва зўравонлик содир этган шахсни ҳимоя ордерининг шартлари ҳамда уни бажармаслик оқибатлари ва зўравонлик хулқ-атворини ўзгартириш бўйича тузатиш дастурларидан ўтиш зарурлиги тўғрисида хабардор қилади.

Шахс ҳимоя ордерини олиш тўғрисидаги тегишли ҳужжатни имзолашни рад этган тақдирда, ҳимоя ордерини топшираётган ички ишлар органининг мансабдор шахси томонидан холислар иштирокида далолатнома тузилади.

Тегисли худудда тазйиқ ва зўравонликнинг якка тартибдаги профилактикасини амалга ошириш учун масъул бўлган ички ишлар органининг мансабдор шахси тазйиқ ва зўравонлик факти ёки уларни содир этиш хавфи аниқланган пайтдан эътиборан 24 соат ичида ҳимоя ордерини ўттиз кун муддатгача беради ва ушбу ордер расмийлаштирилган пайтдан эътиборан кучга киради.

Агар хавф ҳали бартараф этилмаган бўлса, ҳимоя ордерининг амал қилиш муддати тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчининг аризасига кўра кўпи билан ўттиз кунгача узайтирилиши мумкин.

Ҳимоя ордерини бериш, узайтириш ёки ҳимоя ордерини беришни ёхуд узайтиришни рад этиш устидан судга шикоят қилиниши мумкин.

Ҳимоя ордери талабларининг ижроси устидан назорат уни берган ички ишлар органи томонидан амалга оширилади.

Ҳимоя ордерида қуйидагилар кўрсатилиши лозим:

– расмийлаштирилган сана ва жой;

– уни расмийлаштириш учун асос бўлиб хизмат қилган ҳолатлар;

– тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчининг ҳамда тазйиқ ўтказган ёки зўравонлик содир этган шахснинг фамилияси, исми ва отасининг исми, туғилган санаси ва жойи, касби ҳамда яшаш жойи;

– шахсга нисбатан қўлланилаётган чекловларнинг рўйхати.

Шунингдек, ҳимоя ордерида тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчининг судга мурожаат қилиш ҳуқуқи тўғрисидаги, тазйиқ ўтказган ва зўравонлик содир этган шахснинг ҳимоя ордери талабларини бажармаганлик учун маъмурий жавобгарлиги ҳақидаги маълумот кўрсатилади.

Ҳимоя ордерида қуйидаги чекловлар назарда тутилиши мумкин:

– тазйиқ ўтказишни ва зўравонлик содир этишни тақиқлаш;

– тазйиқ ўтказган ёки зўравонлик содир этган шахснинг тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчилар билан алоқасини тақиқлаш (иш жойларида ва таълим муассасаларида тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчининг тазйиқ ўтказган ва зўравонлик содир этган шахс билан билвосита алоқасига йўл қўйилади);

– тазйиқ ўтказилган ва зўравонлик содир этилган тақдирда тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчининг ҳамда тазйиқ ўтказган ва зўравонлик содир этган шахснинг бир хонада бирга бўлишини тақиқлаш;

– тазйиқ ўтказган ва зўравонлик содир этган шахснинг зиммасига тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчини даволаш, унга маслаҳат бериш, уни тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчиларга ёрдам кўрсатиш бўйича махсус марказга жойлаштириш учун харажатларнинг, етказилган моддий зарарнинг ўрнини қоплаш, шунингдек, маънавий зиённи компенсация қилиш мажбуриятини юклатиш;

– тазйиқ ўтказган ва зўравонлик содир этган шахснинг қуролни (хизмат қуроли бундан мустасно) сақлаш ва олиб юриш ҳуқуқини ҳимоя ордерининг амал қилиши ёки унда кўрсатилган муддат даврида чеклаш ёхуд тақиқлаш, шунингдек, қурол сотиб олиш учун рухсатнома олишга доир ҳуқуқини тақиқлаш.

Агар ҳимоя ордерини бериш тўғрисидаги масалани кўриб чиқиш чоғида Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексида назарда тутилган жиноят белгилари аниқланса, ҳимоя ордерини бериш тўғрисидаги масалани кўриб чиқиш билан бир вақтда иш материаллари жиноий жавобгарликка тортиш масаласини ҳал қилиш учун тегишли ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органга юборилади.

Хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликни олдини олишга қаратилган виктимологик профилактиканинг муҳим усулини яқка тартибдаги чора-тадбирлар ташкил қилади. Жумладан, қуйидаги ҳолатлар хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олишга йўналтирилган чора-тадбирларни амалга ошириш учун асос бўлиб хизмат қилади:

– тазйиқ ва зўравонлик қурбонининг мурожаати;

– жисмоний ёки юридик шахсларнинг хабарлари;

– тазйиқ ёки зўравонлик содир этиш ёхуд уларни содир этишга уриниш фактларининг ваколатли органлар ва ташкилотлар ходимлари томонидан бевосита аниқланиши;

– давлат органларидан ва бошқа ташкилотлардан келиб тушган материаллар.

Ҳимоя қилишни амалга оширувчи ваколатли органлар ҳамда ташкилотлар тазйиқ ва зўравонлик фактлари аниқланган тақдирда бу ҳақда тегишли ички ишлар органларига дарҳол хабар қилишлари лозим.

Ички ишлар органлари тазйиқ ва зўравонлик тўғрисида оғзаки ёки ёзма хабар олганда бундай ҳаракатларга чек қўйиш ва уларнинг олдини олиш юзасидан кечиктириб бўлмайдиган якка тартибдаги чора-тадбирлар кўриши лозим (“Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида” ги Қонуннинг 20-моддаси).

Таъкидланган қонун хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олишга доир якка тартибдаги чора-тадбирлар турлари жумласига қуйидагиларни киритади:

- *профилактика суҳбатини ўтказиш;*
- *ҳимоя ордерини бериш;*
- *тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчиларга ёрдам кўрсатиш бўйича махсус марказларга жойлаштириш;*
- *зўравонлик ҳулқ-атворини ўзгартириш бўйича тузатиш дастурларидан ўтиш.*

Тазйиқ ва зўравонликдан жабрлаганларга нисбатан амалга ошириладиган виктимологик профилактиканинг муҳим чора-тадбирлари жабрланувчиларни махсус марказларга жойлаштириш чораларини назарда тутати. Жабрланганларни махсус марказларга жойлаштириш учун тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчининг ёки унинг қонуний вакилининг бошпана бериш тўғрисидаги аризаси асос бўлади.

Тазйиқ ва зўравонликдан жабрланганни махсус марказга жойлаштириш унинг хоҳишига кўра ўттиз кунгача бўлган муддатга амалга оширилади.

Зарурат бўлган тақдирда, бу муддат махсус марказнинг уставига белгиланган тартибда узайтирилади. Махсус марказга жойлаштириш муддати тугагач, агар тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчига нисбатан хавф мавжуд бўлса, махсус марказ маъмурияти бу ҳақда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга хабар бериши шарт.

Тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчи махсус марказга жойлаштирилган тақдирда, унинг иш жойи сақлаб қолинади.

Тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчининг махсус марказда бўлиш вақти уни таълим муассасасидан машғулотларни ўтказиб юборганлиги муносабати билан чиқариш учун асос бўлмайди.

Тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчиларга ёрдам кўрсатиш билан боғлиқ харажатлар тазйиқ ўтказганликда ва зўравонлик содир этганликда айбдор деб топилган шахсдан ундирилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Mouzos, Makkaï, www.
2. Ellsberg, Arango, Morton, Gennari, Kiplesund, Contreras, Watts, 2015.
3. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 09.01.2021 й., 09/21/5020/0003-сон. (Lex.uz).
4. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон. (Lex.uz).
5. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 06.03.2021 й., 07/21/5020/0191-сон. (Lex.uz).
6. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 17.03.2021 й., 06/21/6188/0216-сон. (Lex.uz).

7. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й.,
03/21/683/0375-сон. (Lex.uz).
8. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й.,
03/21/683/0375-сон. (Lex.uz).
9. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й.,
03/21/683/0375-сон. (Lex.uz).